

з наслідків скоєння злочину. Варто передбачити всі різновиди заходів безпеки та розробити норми щодо умов та загальних засад призначення заходів безпеки в кримінальному праві. Цей інститут повинен знайти адекватне відображення в кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві, що дозволить більш чітко визначати підстави, межі й наслідки обмеження прав і свобод громадян за допомогою заходів захисту, тобто примусового обмеження поведінки фізичних і діяльності юридичних осіб, яке застосовується за наявності зазначених у законі підстав і має метою запобігання вчиненню злочинного посягання в майбутньому.

Література

1. *Всеобщая декларация прав человека / Организация Объединенных Наций // Официальные отчеты первой части третьей сессии ГА, А/810. — С. 39–42.*
2. *Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью. — М.: Юристъ, 2003.*
3. *Червошкин А. С., Уткин В. А. Развитие специально-предупредительных мер не карательного характера в уголовно-правовых институтах, не связанных с лишением свободы // Правовые вопросы борьбы с преступностью. — Томск, 1985.*
4. *Щедрин Н. В. Меры безопасности в системе предупредительной деятельности // Вопросы уголовной политики. — Красноярск, 1991.*
5. *Таганцев Н. С. Уголовное право (Общая часть). Ч. 2. — Изд. перераб. и доп. по изд. 1902 г. — М., 2003.*
6. *Голованова Н. А., Еремин В. И., Игнатова М. Л. Уголовное право зарубежных государств. Общая часть: Учеб. пособие / Под ред. и с предисл. И. Д. Козочкина. — М.: Омсга-Л, Ин-т междунар. права и экономики им. А. С. Грибоедова, 2003.*
7. *Ансель М. Новая социальная защита (гуманистическое движение в уголовной политике). — М., 1970.*

УДК 343.9:343.533

Д. П. Альошин, М. В. Рудик

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЮ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У більшості країн розвиток законодавства про персональні дані і захист комп'ютерної інформації припадає на 1980-ті рр. У цей період були сформовані норми, пов'язані з обов'язковою реєстрацією автоматизованих банків персональних даних, та криміналізовані діяння, пов'язані з несанкціонованим доступом до збереженої в них інформації. При цьому законодавець переважною більшістю країн установив покарання за розкрадання з автоматизованих інформаційних систем охоронюваної інформації персонального характеру. З урахуванням зростання ролі комп'ютерних інформаційних систем у житті суспільства, збільшення масштабів їх використання для обробки інформації з обмеженим доступом в органах державної влади і управління, особливо в комерційних структурах і установах, популярності глобальних комп'ютерних мереж Інтернету стає нагальною потреба захисту цих систем та накопиченої інфор-

© Д. П. Альошин, М. В. Рудик, 2006

мації від злочинних посягань, які дуже часто пов'язані з викраденням або розповсюдженням комп'ютерної інформації, доступ до якої має деякі обмеження.

Вагомий внесок у дослідженні цієї проблеми здійснили такі вчені, як П. Біленчук, В. Голубев, М. Коваленко, П. Орлов, А. Музика та ін. Але все ще є потреба в узагальненні передового досвіду зарубіжних країн, для вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства стосовно незаконного збуту, розповсюдження комп'ютерної інформації з обмеженим доступом.

Метою статті є вивчення та узагальнення передового досвіду законодавства зарубіжних країн для впровадження окремих позитивних елементів у чинне кримінальне законодавство України.

Для цього вважаємо необхідним проаналізувати досвід кримінальних кодексів Іспанії, Італії, Голландії, Китайської Народної Республіки.

У КК Іспанії правовому захисту недоторканності приватного життя відведено гл. 1 «Розкриття і розповсюдження таємних відомостей» (ст. ст. 197–201). Під таємними відомостями розуміються відомості особистого і сімейного характеру (п. 2 ст. 197). Особливо виділена відповідальність за розкриття відомостей особистого характеру, до яких віднесені ідеологія, релігія, вірування, стан здоров'я, походження, сексуальне життя (ч. 5 ст. 197). Під розкриттям таємних відомостей про приватне життя іншої особи без її відома розуміється заволодіння її паперами, листами, повідомленнями по електронній пошті чи іншими документами, перехоплення її телефонних переговорів, використання різних технічних засобів для прослуховування, передачі, запису чи відтворення звуку чи зображення або інші засоби зв'язку (ч. 1 ст. 197). Передбачено відповідальність за зазначені діяння посадових осіб, а також осіб, чийм професійним обов'язком є охорона секретів інших осіб (ч. 1 ст. 199). У ст. 201 передбачені кримінально-процесуальні положення щодо порушення кримінальної справи за статтями зазначеної глави, що не є характерним для КК України. Відповідно до ст. 201 для порушення кримінальної справи за злочинами даної глави необхідна заява потерпілого (ч. 1 ст. 201). Вибачення винного потерпілим припиняє кримінальний процес і особа звільняється від покарання (ч. 3 ст. 201). Кримінальна відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) у КК Іспанії не передбачена.

Відповідальність за посягання на комерційну таємницю передбачена в трьох статтях КК Іспанії (ст. ст. 278–280). Збирання з метою розповсюдження комерційної таємниці будь-яким способом — заволодіння відомостями, письмовими чи електронними документами, інформаційними пристроями чи іншими об'єктами, або використання засобів, зазначених у ст. 197 (різні технічні засоби негласного одержання інформації), являє собою самостійний склад, передбачений у ст. 278. Відповідальність за розповсюдження, видачу комерційної таємниці особою, що за законом чи договірним зобов'язанням має обов'язок охороняти її, передбачена в ст. 279. Відмітною рисою захисту комерційної таємниці за КК Іспанії є те, що в ст. 280 передбачено відповідальність особи, що знає про незаконне походження (одержання) комерційної таємниці і вчиняє будь-

яку дію, передбачену в ст. ст. 278, 279 (збирання, одержання з метою розголошення або розголошення чи видача). Кримінальна відповідальність за незаконне одержання і розголошення банківської таємниці в КК Іспанії не передбачена.

У главі «Про зраду» сформульовані статті, що передбачають відповідальність за видачу військових секретів, державну зраду і шпигунство. Під державною зрадою розуміється вчинення громадянином Іспанії дій з метою надання послуг іноземній державі, міжнародній асоціації чи організації шляхом підробки, перешкоджання розкриття інформації, обумовленої як *закрита* чи *секретна*, що може завдати шкоди національній безпеці країни (ст. 584). Під шпигунством розуміється здійснення зазначених вище дій *іноземцем, що знаходиться в Іспанії*, причому покарання за вчинене призначається на ступінь нижче, ніж за ті ж дії громадянину Іспанії, за винятком правил, установлених договорами чи міжнародним правом, що стосуються дипломатів, посадових осіб, консулів і міжнародних організацій (ст. 586). Відповідальність за посягання на державну і службову таємниці передбачено в главі «Про віроломство в збереженні документів і порушенні секретів» (ст. ст. 413–418). Під службовою таємницею розуміються відомості, доступ до яких обмежений компетентною владою. Суб'єктами поширення службової чи державної таємниці можуть бути як посадові і державні особи, що працюють, так і *приватні особи*. Особливістю розглянутих складів є те, що посадова особа чи державний службовець несе відповідальність не тільки за розголошення секретних і інших відомостей (ст. 417), але і за навмисне знищення, приведення в непридатність документів, утрату (ст. ст. 413, 414). Відповідальність настає й у випадку, якщо посадова особа чи державний службовець навмисне і без необхідних повноважень дозволить доступ до секретної документації, збереження якої на неї покладене (ст. 425). Приватна особа несе відповідальність у випадку використання для себе чи для третьої особи секретної чи виняткової інформації, яку вона одержало від державної організації, де служить, чи посадової особи (ст. 418) [2, 66–68, 89–90, 130–131, 164–165, 176–178].

Італійський КК також має свої особливості у встановленні кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на таємницю. За створення й експлуатацію комп'ютерної бази даних персонального характеру без відповідної реєстрації, відповідно до законодавства Італійської Республіки про захист особистої таємниці, передбачено кримінальну відповідальність у вигляді тюремного ув'язнення на строк від шести місяців до трьох років і штраф від 200 000 до 2 000 000 лір.

Узагалі проблема захисту приватного життя громадян має у цій країні багату історію. Італійський кримінальний кодекс 1930 р. містить цілий розділ, що описує склади злочинів, які посягають на недоторканність особистої таємниці. Це і неправомірне ознайомлення зі змістом кореспонденції (тюремне ув'язнення на строк до одного року) і її розголошення (тюремне ув'язнення на строк до трьох років). Аналогічні покарання передбачено і за неправомірні дії щодо телеграфних повідомлень. Окремо кваліфікується вчинення діянь щодо

розголошення поштової та іншої кореспонденції, за які, у випадку розголошення приватної інформації, передбачається покарання у вигляді позбавлення волі на строк до п'яти років. При цьому чітко проводиться межа, у тому числі і за рівнем санкції, між ознайомленням із захищеним (законвертованим) і відкритим листуванням. Виділяється також окремий склад «Розголошення таємних документів», під поняття яких підпадають приватні документи, що не є кореспонденцією. Покарання за дане діяння (до трьох років позбавлення волі) передбачається у випадку настання шкідливих наслідків. За більшість із зазначених вище діянь відповідальність настає тільки за скаргою потерпілого. Настільки детальне вирішення питань кримінально-правової охорони приватної інформації громадян, здійснене ще в першій третині ХХ ст., та ще й в умовах фашистської диктатури, заслуговує високої оцінки.

Досить суворо ставляться до спроб неправомірного доступу до кореспонденції норвезькі законодавці. Відповідно до ст. 145 КК цієї країни будь-яка особа, що протиправно ознайомиться зі змістом приватного листа або отримає доступ до приміщень іншої особи, підлягає накладенню штрафу чи тюремному ув'язненню на строк, що не перевищує шести років. Подібне покарання поширюється на будь-яку особу, що, порушивши захист, одержує неправомірний доступ до даних, накопичених чи розповсюджуваних електронним та іншим технічним способом.

Так у КК Італії в окремій главі передбачено відповідальність за посягання на таємницю приватного життя і комерційну (промислову) таємницю — «Про злочини, що порушують недоторканність особистих таємниць» (ст. ст. 616–623). Відмінність полягає в тому, що в італійському КК відповідальність за порушення таємниці кореспонденції передбачена в п'яти статтях (ст. ст. 616–620) — за порушення, викрадення, знищення кореспонденції, не адресованої винній особі, без настання шкідливих наслідків (ч. 1) і з заподіянням шкоди потерпілому (ч. 2 ст. 616). Розголошення змісту кореспонденції, у випадку ознайомлення з нею «недобросовісним» (незаконним) шляхом, є злочинним і передбачене в ст. 618. У цій же статті відзначається, що «злочинець підлягає покаранню за скаргою потерпілого». Відповідальність за порушення, викрадення і розголошення чужої кореспонденції з використанням службового становища особою, що працює на пошті, телеграфі, яка знала в силу свого становища зміст відкритої кореспонденції, телеграфного повідомлення чи телефонної розмови, передбачено в ст. ст. 619–620. Відмітною рисою правового захисту недоторканності приватного життя по КК Італії є те, що в ньому передбачено відповідальність тільки за розголошення змісту таємних документів (ст. 621), поєднане із заподіянням шкідливих наслідків, і не є злочинним незаконне збирання відомостей, що становлять особисту чи сімейну таємницю конкретної особи.

У КК Італії відсутня стаття, що передбачає відповідальність за розголошення таємниці усиновлення, однак передбачено відповідальність за розголошення професійних таємниць (ст. 622). Відповідальність за посягання на комерційну таємницю, на відміну від КК України, також має відмітні риси,

що виражаються в тому, що, по-перше, у КК Італії відповідальність настає *тільки за розголошення* промислових (комерційних) таємниць особою, якій дана таємниця довірена у зв'язку зі службовим становищем (ст. 623, у примітці якої говориться про окремі випадки, тобто не є суб'єктами даного складу державні службовці, що несуть відповідальність за розголошення промислових секретів, котрі можна віднести до категорії службових таємниць за ст. 326 «Розголошення службових таємниць»). По-друге, за ст. 623 відповідальність настає за розголошення не тільки промислової таємниці, але і за розголошення відомостей про наукові відкриття, винаходи, промислові прийоми. По-третє, відповідно до ст. 623 КК Італії злочин вважається закінченим із моменту розголошення наукових чи промислових таємниць, незалежно від настання наслідків, у той час як за КК України для кваліфікації злочину необхідно, щоб незаконні дії, пов'язані з розголошенням чи використанням відомостей, що складають комерційну таємницю, завдали великої шкоди. У ст. 623 КК Італії також указується, що «злочинець зазнає кримінального переслідування тільки за скаргою потерпілого».

Кримінальна відповідальність за посягання на банківську таємницю в КК Італії окремо не передбачена.

У КК Італії передбачена відповідальність за розголошення службової таємниці посадовою особою чи особою, що виконує публічну службу (ст. 326). Розголошення службової таємниці здійснюється винною особою при порушенні обов'язків, пов'язаних з її функціями чи службою, при зловживанні своїм становищем, а також якщо діяльність винної особи будь-яким чином сприятиме розголошенню цих відомостей. Зазначені дії визнаються злочинними, якщо вони вчинені навмисно. У цій же статті передбачена відповідальність у випадку, якщо сприяння розголошенню службової таємниці було тільки необережним (ч. 2 ст. 326).

У КК Італії, порівнянно з КК України, значно більше статей, що передбачають відповідальність за посягання на державну таємницю. Так відповідальність за шпигунство в КК Італії передбачено в чотирьох статтях (ст. ст. 257–260). У ст. 257 «Політичне чи військове шпигунство» передбачено відповідальність за збирання відомостей, які в інтересах державної безпеки чи взагалі в політичних, військових інтересах держави як внутрішнього, так і міжнародного характеру, повинні залишатися в таємниці. Передбачено кваліфікуючі ознаки — дії по збиранню в інтересах держави, що веде війну з Італією, і ті ж дії, що поставили у важкий стан воєнні операції. У ст. 258 передбачено відповідальність за добування відомостей, які не підлягають розголошенню. Відмітною рисою КК Італії є те, що в ньому передбачено відповідальність за шпигунство — збирання відомостей, що складають державну таємницю й інші відомості, передбачені у ст. 258, вчинене *з необережності* (ст. 259 «Необережне сприяння»). Передбачено в окремій статті відповідальність за «таємне проникнення в місця військового характеру і неправомірне заволодіння засобами шпигунства» (ст. 260). Кваліфікуючою ознакою даної статті є вчинення зазначених дій під час війни. У розглянутих статтях КК Італії суб'єкт не конкре-

тизовано, отже, ним може бути як громадянин Італії, так і іноземець та особа без громадянства.

КК Італії передбачає не тільки відповідальність за розголошення державної таємниці (навмисне чи з необережності), але і відповідальність за розголошення відомостей, які не підлягають оголошенню (заборонених компетентною владою), а також за використання державних таємниць у своїх чи чужих інтересах (ст. ст. 261–263), причому в останньому випадку (ст. 263) конкретизований предмет використання — винахід, наукові відкриття, нові промислові прийоми, що в інтересах державної безпеки повинні залишатися в таємниці [3, 61–63, 137–138].

У главі «Розголошення таємниці» КК Голландії передбачено відповідальність за навмисне розголошення таємниці особою, що зобов'язана її зберігати в силу свого посадового становища чи професії (ст. 272). У частині другій даної статті відзначається, що особа, яка розголосила таємницю, піддається кримінальному переслідуванню тільки після скарги потерпілого. У ст. 272 передбачено відповідальність за розголошення комерційної таємниці (ч. 1) і за використання даної інформації, що спричинило збиток її власнику [4, 178–179].

Таким чином у КК Голландії не передбачена кримінальна відповідальність за незаконне одержання конфіденційних відомостей, причому зазначені в ст. 272 відомості розглядаються як професійна чи службова таємниця. Передбачено відповідальність тільки за розголошення комерційної таємниці. Відповідальність за незаконне одержання чи розголошення банківської таємниці в КК Голландії окремо не передбачена. Відповідальність за надання конфіденційної інформації, що становить інтерес для держави чи його союзників, передбачено в ст. ст. 98, 98 «а», 98 «б», 98 «з» КК Голландії. У ст. 103 «а» передбачене положення, відповідно до якого, особа не несе кримінальної відповідальності, якщо вона обґрунтовано переконана, що, виконуючи дію з надання допомоги ворогу у воєнний час, не заподіє шкоду своїй державі [4, 35–39].

У КК Китайської Народної Республіки передбачено відповідальність за заподіяння шкоди суверенітету КНР, її територіальній цілісності і безпеці, скоєне за змовою з іноземною державою (ст. 102), а також за надання матеріальної допомоги організаціям і приватним особам, вчинення дій, передбачених у ст. 102 (ст. 107).

Інтерес представляє собою ст. 109, у якій передбачено відповідальність співробітників державних органів, які володіють державними таємницями, що залишили країну або залишилися за кордоном. Відповідальність за шпигунство настає при здійсненні таких дій: 1) членство в шпигунській організації чи одержання завдань від шпигунської організації чи її представника; 2) зазначення цілей бомбардування. У ст. 111 передбачено відповідальність за незаконну передачу іноземним структурам чи організаціям, *приватним особам* матеріалів, що являють собою державну таємницю чи *іншу державну інформацію*. Під іншою державною інформацією розуміється службова таємниця, а також будь-яка інша інформація, розголошення якої може заподіяти шкоду суверенітету КНР, її територіальній цілісності і безпеці. Способи здійснення да-

ного злочину — крадіжка інформації, її одержання шляхом підкупу, шпигунство. Перелік способів одержання зазначеної інформації вичерпний.

Таким чином у КК КНР відсутня стаття, що передбачає відповідальність за втрату документів, що містять державну таємницю. Усі злочини, передбачені у главі «Злочини проти державної безпеки» КК КНР вчиняються тільки навмисно (ст. ст. 102–113) [5, 35–39].

Отже, порівняльний аналіз кримінально-правового захисту таємниці в українському і зарубіжному законодавстві дозволяє зробити деякі зауваження, що не претендують на винятковість і безумовно мають спірні позиції, припущення з удосконалювання українського кримінального законодавства в частині кримінально-правового захисту таємниці. Уявляється доцільним конкретизувати способи одержання комерційної і банківської таємниці (ст. 232), зокрема передбачити відповідальність за незаконне одержання зазначених відомостей шляхом *незаконного проникнення в комп'ютерну чи системну мережу, використання спеціальних технічних засобів негласного одержання інформації*. Ввести в КК України самостійну статтю, що передбачає відповідальність за *незаконне одержання і розголошення відомостей, що складають службову таємницю*. Виділити самостійну статтю, що передбачає відповідальність за незаконне виготовлення, збут, придбання з метою збуту спеціальних технічних засобів негласного одержання інформації. Також існує потреба в більш чіткій категоризації понять і термінів, які вживаються у КК України, а також існує доцільність у прийнятті спеціальної постанови Пленуму Верховного суду України, яка б урегулювала питання щодо тлумачення та застосування кримінального законодавства у сфері охорони таємниць.

Література

1. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року* / За ред. М. Л. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Каннон, 2001. — 1056 с.
2. *Уголовный кодекс Испании* / Под ред. Б. В. Волженкина; Пер. И. В. Мироновой. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. — 360 с.
3. *Итальянский Уголовный кодекс 1930 г.* / Под ред. А. И. Коробеева. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. — 430 с.
4. *Уголовный кодекс Голландии* / Под ред. Б. В. Волженкина; Пер. с англ. И. В. Мироновой. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. — 510 с.
5. *Уголовный кодекс КНР* / Под ред. А. И. Коробеева. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2001. — 303 с.